La tieta

Víctor Català

FONT: Català, V. (2021). «La tieta». *Teatre reunit*. Arola Editors.

Cambra: un llit, amb mosquiter blanc, de capçalera, al fons; al centre, una porta; entre aquesta i el llit, una tauleta de nit; a l'altra banda, un pentinador o altre moble comú. Lateral, una xemeneia, amb dos sillonets a prop, fronter a la xemeneia, un balcó, amb cortines; en lo balcó, testos i una gàbia. Tauleta centrera, amb cobretaula, i sobre d'ella una planta de saló; algun llibre, recado d'escriure, etcètera. Treballs de dona per les parets, i els mobles a propòsit; d'aquests, los suficients per a donar un conjunt que reveli benestar de casa acomodada, mes amb impersonalitat i fredor vulgar de cosa forastera, de cambra de dispesa bona, aparellada per a rebre a tothom en general. És de nit. La TIETA, amb una bugia a la mà, prop de la porta ajustada.

Santa nit, fillets meus! Santa nit, rates.
Que Déu vos do un bon son! Dormiu's-e prompte,
que demà dematí, tantost claregi,
ja us iré a deixondir amb mes besades.
Tu, Trinitat, recorda els parenostres
per l'ànima dels morts; los nens, que els resin;
no els deixis adormir sens terminar-los.
Ho faràs? Oh, està clar! Sí, pregadeta,
fins a Roma, a peu coix, arribaries!...
Oidà! No triguis tant, com nits passades,
a bufar el llum, que si el teu pare ho veia
fora capaç de moure un terratrèmol;
que no li escau que malbaratis hores
llegint llibrots eixelebrats o fútils.
I ara sí, santa nit, rates petites.

Ajusta la porta. Pausa.

Beneït siga Déu!... I quant tardanes
les hores se m'han fet aquesta vetlla!
Semblava que el rellotge s'adormia,
tip de fer sempre la mateixa tasca.

Deixa el llum sobre la taula de nit.

Aveiam lo canari... Pobra bèstia!
Ja estarà arraulidet... Com, descuidada,
no he retirat, al caure el jorn, la gàbia?

Obre el balcó i entra la gàbia, penjant-la prop la xemeneia.

Petit!... Petit!... Que ja tens son? Adorm-te;
mes aquí, calentet; no a la serena...
I ara a les plantes, que a la matinada
la gelabror les emmustissaria...

Entra un test i el posa entremig de la porta i el pentinador.

Això és!... Ara l'altre... A on lo poso?
Oidà! En aquell racó de xemeneia.

Lo deixa i torna al balcó.

Que serena és la nit, que reposada!
Com parpreja en lo cel tanta guspira,
amb vivor d'argent viu! Sembla un misteri
que sols lo pensament puga enfilar-s'hi
fins on lluen i es mouen les estrelles.

Fent-se enrere.

Quin fred que fa!... Entra l'hivern... Los arbres
semblen gegants embolicats amb vestes.
Si jo podés, amb quant de goig corria
entre ells a passejar a n'aquesta hora!
El seu silenci misteriós m'exalta
i me lleva un gran pes d'aquí dedintre.

Pausa breu.

Que bé li passaria aquí l'estona,
en la fosca, explaiant l'ànima trista
mentre el cel vetlla a l'adormida terra!

Mes comença a ser tard, i, perfidiosa,
aquesta fred al moll de l'os s'encatxa.

Tanca el balcó, estremint-se.

Deixa'm tancar! Tremolo i m'esgarrifo...

Pausa. Com esmaperduda.

Encara no tinc son, i si m'acotxo
estaré regirant pel llit un segle
sens trobar-hi un encaix que se m'avinga.
Mes, si no dormo, què faré?... Avorrerta,
rodar per 'cí com una garsa alada;
que una vetllada en solitud transcorre
més poc a poc que un any de dol... Poruga,
per racons amagats l'ànima es fica,
de no trobar amb qui tenir conversa.

Pausa curta.

Faré croixet?... Quin fàstic, mare meva!
De vànoves i randes i entredosos
n'he fetes més que un foc no en cremaria.
M'ha llegut amb tant temps!... La parentela
amb elles ha guarnit nou o deu cases.
Resaré?... Ves per què!... Mos parenostres,
si no han lliurat del purgatori als avis,
és que deuen de tindre l'animeta
amb crostes de pecats com cap de tinya.
Després de repetir-les tantes voltes
les santes oracions fins embolico;
i amb pecadores, contricions i salves
faig un pot-pourri altament sacríleg.

Pausa llarga, mirant entorn, com cercant quelcom que fer.

Cansada del remor de la quitxalla,
anhelava recloure'm en ma celda
per gosar una estona de silenci.
Però, pobra de mi!, lo d'aquest quarto

és tan sols lo silenci de la tomba.
Sí: aquesta pau no és pau de res que dormi,
sinó d'alguna cosa erta i gebrada,
com niu de tortra en solitud viscuda,
niu de coloma sens colom ni cria,
i a quina d'enyorada cau la ploma.
Temps passat, fa vint anys, era altra cosa:
mon propi foc omplia aquesta cambra
i en tebiors banyava l'animeta.
Però ara... Déu meu!... sembla que hi bufen.
Vint anys!... Jesús, vint anys! Que prestos corren
o que tardans, segons per on se mira!
Quan, a entrada d'estiu, los arbres lluen
entremig de verdor, flors i poncelles,
i és serè el cel com un esguard de noia,
i s'aspiren perfums i els aucells canten,
i les fonts de l'encontre regalimen
com jocs de diamants aigües de gebre,
tot escoltant l'alegre jovenalla
riure i jugar per los entorns de l'horta,
talment me sembla que els quinze anys d'un dia
frec a frec de mi estant i que de prompte
han de tornar esperançats i alegres...
Mes, certes nits que mon esprit nugolen
tristos records de la ventura anada
o perspectives d'un pervindre tètric
erm d'afecte i consol i quefers dolços,
llavors, aquells quinze anys, tots ells ventura
i somrisos i llum i esclats de vida,
m'apar talment que els he gosat en somnis
o en altres mons i vides més placentes
que ni rastre han deixat en la que curso.
Tan canviada dintre meu me trobo

que no em conec i a voltes me pregunto
lo que em va preguntar ma nebodeta
un dia que em mirava pentinant-me:
si algun temps vaig ser jove i eixerida
o si vaig nàixer amb brins de plata al monyo
i amb lo rostre marcit i ple d'arrugues,
que també a mi em sorprèn tanta mudança
i tinc de rumiar, amb estranyesa,
quina és la veritat: ara o algun dia?;
quina la novel·la és: aquesta o aquella?,
la que polsosa en lo record descansa
i una sola bufada fa reviure
o la que corre encara més polsosa
en lo dia d'avui, tan ensopida,
tan pesanta i tan buida a la vegada,
esmortuïda com la flor al vespre,
llunyana en son present com una moda
caiguda el dia abans, com ella estranya?
No ho sé, no ho sé... Sols lo que sé és quina era
la més bonica de les dues, l'altra,
la que he deixat, per sempre més perduda;
la que no ha de tornar a fer-me batre
lo cor i el pols amb alegria boja;
aquella que, ademés de ser passada,
fou bella en veritat de si mateixa...
Aquella que era somni i era vida!

S'asseu amb deixament en lo sillonet, de cara al públic, somrient amb tristesa a records amics. Pausa breu. Després, amb lentitud.

Encara em sembla que ho veig tot... Lo dia
que em va mirar per la primera volta
a la caiguda de la tarda encesa
en què allà dalt (pel cel), com aquí baix, vibrava
quelcom estrany... com una muda angoixa

que esbategava el cor i enterbolia
l'esguard inquiet amb humitat calenta
i s'esperava un no-sé-què... una ditxa
que havia d'arribar, mai coneguda,
mes, ben real i positiva i certa.
I va arribar!, que no menteix l'oracle
que dintre seu cada persona porta.
Era ell, era ell!... Súbitament va fer-se
resum vivent de l'existència meva,
fins llavores de mi desconeguda;
que, abans de veure a n'ell, jo no sabia
que era jove, bonica i atraienta
mateix que una poncella. —Verge Santa!
Tot ell m'ho revelà, tot, tot, alhora,
i en son esguard hi vaig llegir la vida,
lo perquè de mon ser i lo fi amb què era
tirada en aquest món: sols per pertànyer
a l'home aquell... des de tal punt, mon home:
l'únic que guarda una ànima que encaixa
amb la que un té; nostra ànima bessona,
la que és criada àdhuc i insubstituïble!

Pausa; atreta per sos records.

Me deia lo mateix que em deien altres
i, amb tot, era distint; ben altra cosa;
la paraula era igual; l'accent no ho era,
ni com ell tremolaven al parlar-me
ni al guaitar-me no ho feien d'allà endintre
darrere estant de les ninetes fosques,
que... no ho eren per mi, sinó tan clares,
tan transparents, que a través llegia
son pensament, com a la migdiada
en les planes del llibre la llegenda.
I tot era per mi, tot lo que em deia!

Quin goig lo meu a cada nou examen!
Com d'agraïda tot mon cor s'obria
de bat a bat per dar-li entrada franca
i arrecerar-lo aquell amor puríssim
que jo inspirava i com present superbi
rebia alegre quan a mi tornava!
Si en vaig ser de feliça!... Pressarosa
gosava ma ventura, llaminera,
com pressentint lo poc que duraria.

Pausa breu.

Ell me deia sovint que jo flairava
com pom de gessamins, malva i violes,
i era ma pell la que la flaire feia,
flaire de bosc en flor, de primavera,
de joventut, de disset anys magnífics
que van fugir com una breu polsada.
Jo coneixia que em trobava hermosa
i en sentia tal pler, tanta ventura
que creia el món petit per contenir-la.
També em solia dir Venus de Milo,
guaitant-me extasiat més d'una volta,
i potser era tan bella, o més encara,
jo amb ma vida mortal que l'obra augusta,
perquè jo era de carn i ella de marbre;
freda ella i blanca com lo gel sens vida,
i jo olorosa i somrosada i tèbia
com una rosa que en ple dia s'obre;
dura ella al tacte, jo com una ploma;
ella esguerrada, capolats los braços,
que no podien abraçar; i, en canvi,
jo amb dos de ben sencers, que desitjaven
enroscar-se al coll d'ell com serps d'ivori
i estrangular-lo amb delirant carícia.

Avui que les anyades l'han fet cendra
és quan comprenc l'encís de ma hermosura
i el goig que a n'ell, a mon promès, donava.
Com d'agraïda sa mirada ho deia!
Com ho deia sa boca encisadora!

Posant-se la mà al front, com encisada.

Encara hi sento l'escalfor!... Un dia
va dar-me un bes... un bes aquí... Oh ditxa!...
Un bes al front; mes jo el volia als llavis,
que els seus m'atreien com la flor a l'abella,
guardant per mi mel regalada i dolça.
Oh! Sempre més, jo n'he sentit recança,
d'aquell bes no gosat que m'extasia;
d'aquell anhel que al poncellar va caure!
Quan ho recordo, ansio tornar enrere
i emborratxar-me en mon passat deliri.

S'aixeca, trau d'un moble una capseta, que deixa sobre la taula del centre després d'agafar-ne un plec de cartes i una fotografia.

Les seves cartes! Reliquiari on guardo
l'expressió de son amor estèril,
com de l'essència evaporada i fosa
guarda l'olor l'essencier. No diuen
quant gran va ser, ni quant serè, ni tendre,
que això les lletres expressar no poden;
la veu humana solament, vibrant
de sentiment i de passió, pot fer-ho.
Aquest t'estimo que mos ulls llegeixen,
que poc s'assembla a l'altre dolç t'estimo
que amb son alè encar en l'orella sento!
I aquest retrat, que era el seu? Guaitant-lo,
si el pogués oblidar, retornaria
son record, això sí, mes ell no torna.
Aquest és l'home que per tots ell era;

no l'home meu, aquell que em pertanyia
únicament a mi, ben sola, sola.
Quan jo el mirava fit a fit, lo veia
esgrogueir i vacil·lar, estremint-se,
i tancar els ulls per retenir ma imatge
més temps al fons de la pupil·la ardenta;
i aquest somriu impertorbable, sempre,
igual a mi que a tota dona nada,
i quan lo miro no trasmuda el rostre,
ni amb sos glatits aquest paper esbotza,
ni solament, quan hi acosto els llavis,
allarga els seus, ubriacat, frenètic,
per escopsar i aconseguir, ans que caigui,
lo bes primer... que no rebé en la vida.

Deixant lo retrato amb tristor.

Aquest no és ell! Pobra de mi, que al perdre'l
vaig perdre-ho tot, ventura i esperança!
Al got de l'hidromel, que ans de tastar-lo
mon llavi assedegat, la sort va rompre'l,
sols hi queda son pòsit d'amargura.
Qui li hagués dit a n'ell que, amb lo temps, fora
aquella dona la mateixa que ara
viu trista i sola, sense goig ni pena,
en aquest quarto entenebrit i rúfol,
on mai hi entra una claror de vida
i on sols hi nien pensaments cendrosos
i records consumits de coses mortes
com en les pedres sepulcrals que amaguen
nínxols plens de buidor o podridura!
Qui li hagués dit a n'ell que jo seria
la pobra orfa d'amor i abandonada
en l'hora de la vida i la ventura,
quan l'esprit, encar viu, anhela i plora

i aleteja furient dintre sa gàbia!
Qui li hagués dit a n'ell que els ulls de verge
no tancarien de l'espòs la imatge
i que aquells llavis, criader de porpra,
se marcirien sens calor de besos
com se marceixen, sense obrir, les roses
si el sol que esperen, d'improvis s'amaga!
Que aquell mon pit, que ell somnià amb deliri
coixí de neu on reposar la testa
acalorada del treball de viure,
mai lo fondria sa escalfor manyaga!
Que el doll d'afecte que en mon cor naixia
s'hauria d'escolar, per via torta,
entre aquells angelets que no em pertanyen,
que no són nats de les entranyes meves
i que em donen sens treva los enutjos
sens dar-me l'alegria dels fills propis!
Que seria en ma llar com una estranya
i de l'arbre dels meus branca sobrera:
una filla dels vells, una fadrina
germana de l'hereu, una cunyada
de la jove, i dels nens... sols una tia;
és dir, res propi i exclusiu, un nombre:
lo dos o el quatre o el cinc: lo mateix munta!
Alguna cosa sense raó d'ésser:
en l'engranatge d'aquest món, una osca
que no encaixa amb cap més, que no fa falla,
que no apressura ni entorpeix la feina
i que tantost lo frec del temps la llimi
ningú es recordarà que un jorn va ser-hi.

Pausa. Amb fonda tristesa.

Que és trist trobar-se a quaranta anys xaruca,
vivint i no vivint a la vegada,

com tronc serrat a trenc de primavera,
quan anava a brotar amb gallardia
i que, caigut, sent escolar la saba
estèrilment i ressecar l'escorça
o fer estelles de son cor bo i tendre
com de resseca i niellada fusta!
Que és trist sentir que es desteixeix la vida
de fil en fil, com una estofa usada
en lo pic d'estrenar-la! Quina pena
ser un compàs d'espera, un llarg silenci,
entre un passat tot difumit, de somni,
i un pervenir descoratjant i tètric,
sense delit, sense quefers de l'ànima,
sense un desvetllament ple d'alegria,
sense un so d'esperança o de misteri,
sense un bategament de vida nova,
sense cap sensació desconeguda,
sense un niu, xic ni gran, sense el niu propi...
sense espòs, sense fills, ni cosa meva,
sense una idea que a l'esprit consoli,
sense un somni de glòria o un grat projecte,
o un desig, un plaer o una carícia...
esperant amb cap por, ni goig, ni pena,
la darrera bufada que s'emporti
avall, avall, per la mateixa ruta
que les altres van dur estams i fulles,
lo bri ressec i capolat, lo reste
de la tendra i bonica flor d'un dia!

Amb amargor.

Quin gastament de vida, aquesta meva!
Però en va és protestar: ja me resigno.
Anem trescant fins que els genolls se doblin
i els ulls s'acluquin i lo cor se pari.

Per allavors, les nebodetes totes
quina alegria i saltirons i riures!
L'una la mantellina madrilenya,
l'altra els rosaris d'or o la tumbaga,
o els vestits nupcials sense una arruga...
i un grapat de diners a totes elles.
I en paga dels treballs i de les deixes,
una llàgrima, un plor, de part d'afora,
i a dins... un no-sé-què... una sorpresa
com quan s'ha trasmudat l'adreç d'un quarto,
durant los primers jorns. Després... res, ombra,
oblit complet, o un pensament: més amples!

Lligant les cartes amb la fotografia.

Esperem, doncs, la sotragada ferma,
mes esperem-la sense gaire angúnia:
esperem-la resant... o ben dormida
i somniant lo que devia ésser
i no he sigut, que, si la vida és somni,
fins al cel no voldria despertar-me!

Fa un petó al retrat i el desa.

TELÓ.